

ĮGYVENDINAMAS PROJEKTAS „SISTEMINIO PROFESINĖS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PASLAUGŲ TEIKIMO MODELIO KŪRIMAS, UŽTIKRINANT PROFESINĖS SVEIKATOS PRIEŽIŪROS PASLAUGŲ PRIEINAMUMĄ“

Profesinė sveikatos priežiūra daugelį metų nebuvo priskiriama prioritetinei sveikatos sričiai, todėl jai nebuvo skiriama investicijų. Pastarąjį kartą investicijos į profesinę sveikatos priežiūrą buvo planuojamos Sveiko senėjimo užtikrinimo Lietuvoje 2014–2023 metų veiksmų plane, patvirtintame sveikatos apsaugos ministro 2014 m. liepos 16 d. įsakymu Nr. V-825. Įsakymu buvo patvirtintas Sveikatai palankių sąlygų darbe kūrimo skatinimo krypties aprašas, kuriam įgyvendinti finansavimas nebuvo skirtas.

Europos socialinių teisių komitetas kas penkerius metus vertina Lietuvos valstybės atitiktį Europos socialinei chartijai ir pastarąjį kartą 2021 m. pateikė išvadas Lietuvai dėl Europos socialinių teisių chartijos tematinės grupės „Sveikata, socialinė apsauga“ nuostatų įgyvendinimo. Komitetas padarė išvadą, kad situacija Lietuvoje neatitinka Chartijos 3 straipsnio 4 dalies, nes nebuvo nustatyta, kad yra strategija, pagal kurią būtų palaipsniui sudaroma galimybė visiems darbuotojams naudotis profesinės sveikatos priežiūros paslaugomis. Vadovaujantis pagrindiniu Tarptautinės darbo organizacijos principu („Kurti profesinės sveikatos priežiūros struktūras visiems dirbantiems valstybiniame ir privačiame sektoriuje, visose ekonominės veiklos srityse, visose įstaigose“), turi būti planuojama profesinės sveikatos priežiūros paslaugų plėtra.

Profesinės sveikatos priežiūros paslaugoms teikti reikalingi žmogiškieji ištekliai, t. y. gerai parengti, kvalifikuoti asmens ir visuomenės sveikatos specialistai. Asmens ir visuomenės sveikatos specialistų poreikį galima būtų apskaičiuoti pagal įmonių darbuotojų saugos ir sveikatos tarnybų pavyzdinius nuostatus, patvirtintus Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos

ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. A1-266/V-575. Įsakyme nustatytas normatyvas, pagal kurį vienam profesinės sveikatos specialistui priskiriama 500 darbuotojų, o vienam darbo medicinos gydytojui priskiriama 1 000 darbuotojų.

Lietuvoje iš viso yra apie 1 mln. 300 tūkst. darbuotojų, todėl pagal Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro ir Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministro 2011 m. birželio 2 d. įsakymu Nr. A1-266/V-575 nustatytą normatyvą reikėtų apie 1 300 darbo medicinos gydytojų ir apie 2 600 profesinės sveikatos specialistų. Tokio kiekio specialistų Lietuvoje nėra ir artimiausiu metu nebus.

Šioms problemoms amortizuoti buvo parengtas projektas „Sisteminio profesinės sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelio kūrimas, užtikrinant profesinės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą“ (toliau – Projektas). Projektą įgyvendina Higienos institutas. Projekto tikslas – sukurti sisteminį profesinės sveikatos priežiūros paslaugų (toliau – PSP paslaugų) teikimo modelį, užtikrinant profesinės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą Lietuvos nacionalinėje sveikatos sistemoje, ir jį išbandyti asmens sveikatos priežiūros įstaigose (ASPĮ). Pagrindinė tikslinė grupė (tiesioginiai projekto naudos gavėjai) – asmens sveikatos priežiūros įstaigų specialistai. Projektą finansuoja Lietuvos Respublikos valstybė, jam skirta 3 milijonai eurų lėšų. Projektas įgyvendinamas išorinių ekspertų, kurių paslaugos perkamos viešųjų pirkimų būdu.

Projektu prisidedama prie 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. rugsėjo 9 d. nutarimu Nr. 998 „Dėl 2021–2030 metų nacionalinio pažangos plano patvir-

tinimo“, 1 priedo 2.10 uždavinio „Skatinti sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo veiklas ir stiprinti psichologinį (emocinį) visuomenės atsparumą“ ir 2022–2030 metų plėtros programos valdytojos Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijos Sveikatos išsaugojimo ir stiprinimo plėtros programos pažangos priemonės „11-001-02-10-01 Gerinti grėsmių bei rizikos sveikatai veiksnių valdymą“ įgyvendinimo.

Pagrindinė sprendžiama problema – nepakankamas PSP paslaugų prieinamumas, nes Lietuvos nacionalinėje sveikatos sistemoje (LNSS) nėra profesinės sveikatos tarnybų.

Lietuva, kaip Europos Sąjungos (ES), Tarptautinės darbo organizacijos (TDO) bei Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) narė, siekia, kad šalies profesinės sveikatos priežiūros praktika atitiktų tarptautinius standartus. Tarptautiniuose dokumentuose (ES Direktyvoje 89/391/EEB dėl priemonių darbuotojų saugai ir sveikatos apsaugai darbe gerinti nustatymo, Europos socialinės chartijos 3 straipsnyje, TDO konvencijoje Nr. 161 „Dėl profesinės sveikatos tarnybų“ ir konvencijoje Nr. 187 „Dėl darbuotojų saugos ir sveikatos gerinimo skatinimo koncepcijos“, PSO Globaliajame 2008–2017 m. veiksmų plane darbuotojų sveikatai) pažymima, kad profesinės sveikatos paslaugos turi būti teikiamos visų ekonominės veiklos šakų ir visų įmonių darbuotojams.

Higienos instituto 2012 metais atlikto tyrimo duomenimis, faktinis PSP paslaugų prieinamumas Lietuvoje yra vos 2–4 proc., profesinės sveikatos specialistai dirba tik 18,8 proc. įmonių, kurios privalo samdyti tokius specialistus, dažniausiai (83,1 proc. atvejų) tai yra slaugytojai. 2019 m. atlikto tyrimo duomenimis, PSP paslaugų Lietuvos įmonėse teikimo apimtis – 4 proc. PSP paslaugų Lietuvos įmonėse teikimo apimtis, kai PSP paslaugos prieinamos bent iš dalies, – 11,5 proc. PSP paslaugų Lietuvos įmonėse teikimo apimtis įmonėse, privalančiose įdarbinti profesinės sveikatos specialistą (-us) – 9,4 proc.; didesnėse įmonėse (turinčiose 100 ir daugiau darbuotojų), bet neprivalančiose įdarbinti profesinės sveikatos specialisto – 4,3 proc.; mažesnėse įmonėse (turinčiose iki 99 darbuotojų imtinai) – 0,6 proc. Toks pat tyrimas buvo atliktas ir 2023 m. – jo duomenimis, PSP paslaugų Lietuvos įmonėse teikimo apimtis yra 14,6 proc. PSP paslaugų Lietuvos įmonėse teikimo apimtis, kai PSP paslaugos prieinamos arba prieinamos iš dalies –

18 proc. 64,7 proc. profesinės sveikatos specialistų pagal darbo sutartį šiose pareigose dirba mažesniu nei viso etato krūviu. Dažniausia įmonėse dirbančių profesinės sveikatos specialistų profesinė kvalifikacija yra bendrosios praktikos slaugytojai (33,3 proc.). Dauguma bendrosios praktikos slaugytojų nėra išklause 120 val. trukmės kvalifikacijos kėlimo kursų profesinės sveikatos srityje.

Siekiant gerinti PSP paslaugų prieinamumą numatytos pagrindinės šio projekto veiklos kryptys:

- parengti ir įdiegti 5 naujus konkrečius PSP paslaugų teikimo algoritmų aprašus ir metodines rekomendacijas, kaip algoritmus įgyvendinti. PSP paslaugų teikimo aprašai prisidės prie TDO Konvencijos dėl profesinės sveikatos paslaugų Nr. 161 (1985) ratifikavimo;
- įgyvendinti PSP paslaugų teikimo modelį (bandomąjį projektą) ASPĮ, t. y. išbandyti algoritmų aprašus ir metodines rekomendacijas; PSP paslaugų teikimo modelio (bandomojo projekto) įgyvendinimas bus nuolat vertinamas. PSP paslaugų teikimo algoritmų diegimo ASPĮ metiniai rezultatai sudarys prielaidas ištaisyti klaidas ir pasiekti kaip galima efektyvesnių praktinių rezultatų kuriant PSP tarnybas Lietuvoje. Įgyvendinus bandomąjį projektą bus gauta informacijos apie Europos socialinių teisių chartijos įgyvendinimą, t. y. reikalavimą skatinti visiems darbuotojams prieinamų profesinės sveikatos tarnybų, kurių svarbiausios funkcijos būtų prevencija ir konsultavimas, laipsnišką plėtojimą. Kartu atsakys į klausimus, kuriuos pateikė Europos socialinių teisių komitetas 2021 m. Lietuvai dėl Europos socialinių teisių chartijos tematinės grupės „Sveikata, socialinė apsauga“ nuostatų įgyvendinimo. Komitetas yra padaręs išvadą, kad situacija Lietuvoje neatitinka Chartijos 3 straipsnio 4 dalies, nes nebuvo nustatyta, kad yra strategija, pagal kurią būtų palaiptai sudaroma galimybė visiems darbuotojams naudotis profesinės sveikatos priežiūros paslaugomis;
- apmokyti ASPĮ darbuotojus naudotis parengtais PSP paslaugų teikimo algoritmų aprašais ir metodinėmis rekomendacijomis ir taip didinti kvalifikuotų profesinės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Pabrėžtina, jog sisteminio profesinės sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelį, užtikrinant profesinės sveikatos priežiūros paslau-

gų prieinamumą, gali įgyvendinti kompetentingi profesinės sveikatos specialistai;

- sukurti interaktyvias profesinės rizikos vertinimo priemones (OiRA), skirtas skirtingo profilio asmens sveikatos priežiūros specialistų profesinei rizikai įvertinti, nes profesinės rizikos vertinimas yra pagrindinis veiksmas siekiant sumažinti nelaimingų atsitikimų ir profesinių ligų skaičių ASPĮ. Bus parengtos 6 profesinės rizikos vertinimo priemonės: gydytojui chirurgui, gydytojui odontologui, šeimos gydytojui, vidaus ligų gydytojui, gydytojui radiologui ir bendrosios praktikos slaugytojui. Naudojant interaktyvaus profesinės rizikos vertinimo įrankius šis procesas taps paprastesnis ir lengvesnis. Sukūrus pažangų rizikos vertinimo proceso sprendimą (nuo darbo vietoje kylančių pavojų identifikavimo iki prevencinių priemonių parinkimo iš sąrašo ar savo priemonių sukūrimo) bus sukurtos ir pateiktos profesinės rizikos vertinimo ataskaitos;
- sukurti ir taikyti praktikoje virtualaus mokymo ir jo valdymo įrankį (*Moodle*), kurio tikslas plėtoti geros patirties sklaidą PSP ir kitose sveikatos priežiūros srityse. Sukurto virtualaus mokymo ir jo valdymo įrankio išbandymas vyks organizuojant mokymus. Virtualaus mokymo ir jo valdymo įrankis pagerins specialistų kvalifikacijos kėlimo prieinamumą ir savarankiškumą. Nuotoliniai ir hibridiniai mokymo būdai bus prieinami kiekvieno specialisto pasirinktu laiku.

Projekto įgyvendinimas leis sukurti profesinės sveikatos priežiūros paslaugų teikimo Lietuvoje procedūras. Tikimasi, jog pavykus išplėtoti šių paslaugų teikimo infrastruktūrą sveikatos priežiūros įstaigose pagerės visų Lietuvos įmonių darbuotojų profesinė sveikatos priežiūra. Ypač aktualu, kad projekto įgyvendinimas paskatins sukurti metodinių dokumentų bazę efektyvesnei profesinės sveikatos priežiūrai užtikrinti. Taip pat bus siekiama sukurti finansinius ir ekonominius mechanizmus, padedančius numatytas profesinės sveikatos priežiūros paslaugų teikimo procedūras taikyti praktikoje. Įgyvendinus projektą tikimasi, kad padidėjęs PSP paslaugų prieinamumas turės įtakos su darbu susijusių ligų mažinimui, o įgyvendinant sisteminių profesinės sveikatos priežiūros paslaugų teikimo modelį visose Lietuvos nacionalinės sveikatos sistemos įstaigose bus prisidėta prie Lietuvos gyventojų mirčių dėl išorinių priežasčių skaičiaus mažėjimo.

Daugiau informacijos gali suteikti Higienos instituto Profesinės sveikatos centro vadovas Erikas Mačiūnas tel. + 370 5 212 1969 arba el. p. erikas.maciunas@hi.lt ir Profesinės sveikatos centro Profesinės sveikatos inovacijų skyriaus vadovė Jūratė Tamašauskaitė tel. + 370 5 212 0861 arba el. p. jurate.tamasauskaite@hi.lt.

*Erikas Mačiūnas
Higienos instituto
Profesinės sveikatos centras*